

# فقه الحديث

(راهکارها و نمونه‌ها)

حجة الاسلام دکتر حسن نقی زاده

## فهرست مطالب

درآمد ..... ۹

بخش اول: آشنایی با کلیات و مفاهیم ..... ۱۳

|                                                                                         |                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| فصل ۱ - دانش فقه الحدیث، (مفهوم شناسی و ارتباط آن با دیگر دانشهای علوم انسانی) ..... ۱۴ | حدیث و تاریخ ..... ۲۶                                             |
| فقه الحدیث ..... ۱۴                                                                     | حدیث و اخلاق ..... ۲۷                                             |
| «فقه» در لغت ..... ۱۴                                                                   | حدیث، فلسفه و کلام ..... ۲۷                                       |
| کاربرد اصطلاحی فقه ..... ۱۶                                                             | حدیث و عرفان ..... ۲۸                                             |
| فقه در قرآن کریم ..... ۱۶                                                               | حدیث و ادبیات ..... ۲۸                                            |
| فقه در زبان معصومان (علیهم السلام) ..... ۱۷                                             | حدیث و هنر ..... ۲۸                                               |
| حدیث و سنت ..... ۲۰                                                                     | اهمیت و جایگاه فقه الحدیث در بیان معصومان (علیهم السلام) ..... ۲۹ |
| فقه الحدیث و غریب الحدیث ..... ۲۳                                                       | پیش نیازهای فهم درست حدیث ..... ۳۰                                |
| رابطه «فقه الحدیث» و «نقد الحدیث» ..... ۲۳                                              | ۱ - آشنایی با زبان حدیث ..... ۳۰                                  |
| اهمیت دانش فقه الحدیث ..... ۲۴                                                          | ۲ - آشنایی با قرآن ..... ۳۰                                       |
| سنت و حدیث تجسم بخش مفاهیم دینی ..... ۲۵                                                | ۳ - درک شرایط و فضای صدور حدیث ..... ۳۱                           |
| حدیث و فقه ..... ۲۶                                                                     | ۴ - آشنایی با علم درایه یا مصطلح الحدیث ..... ۳۲                  |

## درآمد

جوامع بشری در بستر رشد و شکوفایی خویش، همواره نیازمند آنند تا به حفظ آثار فرهنگی، گرامیداشت ذخایر علمی و ارج نهادن به میراث خود اهتمام ورزند. چنین رویکردی در پی پاسداری از هویت، شخصیت، حیات معنوی- اجتماعی و ثبات یک ملت است و آفتهایی چون از خودبیگانگی، خود فراموشی، گسست فرهنگی یا استحاله معنوی و روحی را می‌زداید تا جوامع، همچون خسی بر روی آب، به هر سو رانده نشوند بلکه همانند درختی که ریشه در اعماق می‌دواند، هجوم بادهای و توفانهای سهمگین فرهنگی را برتابند و چون کوه استوار بمانند.

میراث کهن را نباید همواره یک سویه نگریست و با یک عیار سنجید. بسی ساده‌انگارانه است اگر همه آثار و اخبار، نشانه‌ها و بیانها، کتابها و کلامها، تنها از نگاه دیرینه‌شناسی ملاحظه شوند و محتوا و مفاد آنها به غفلت سپرده شود. با آن که گنجینه‌های گرانسنگ حدیث را با هیچ یک از ذخایر فرهنگی دیگر نمی‌توان مقایسه کرد و رهنمودهای جامع و همیشه جاودان نبوی را نمی‌توان در کنار دیگر پیامها و کلامها ارزیابی نمود. سوگمندانه باید اقرار کرد که هنوز هم بسیاری از ابواب این گنجینه‌های رحمت، ناگشوده مانده و اندیشه‌ها تا رسیدن به مرحله دریافت معارف و

راه یافتن به ذخائر و گوهرهای نفیس آن، راهی طولانی در پیش دارند. از این رو می‌طلبند که اندیشمندان و فرهیختگان، از نو به این پیام نورانی گوش جان سپارند، محاسن کلام خاندان رسالت را دریابند و به دیگران بیاموزند، تا با شناخت زیباییهای حدیث، پیرو ایشان شوند، همچنان که امام هشتم علیه السلام فرموده‌اند:

«... فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مُحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا...»<sup>۱</sup>

... اگر مردم زیباییهای کلام ما را دریابند، از ما پیروی خواهند نمود...

نویسنده در آغاز، درصدد است تا با توصیف و تعریفی از دانش «فقه الحدیث» تا حدودی جایگاه آن را در حیطه علوم اسلامی مشخص کند و به فراخور حال قواعدی را که در این میدان رعایت آنها ضروری یا مفید به نظر می‌آید، تبیین نماید و در پی آن، نمونه روایاتی را بررسی کند.

مجموعه سامان یافته حاضر، اگر نتوانسته باشد خلأ فقدان منبعی درسی را - مطابق با سرفصلهای مصوب - پر کند، دست کم، راهی برای انجام این مهم گشوده و گامی فرا رو نهاده است، بدان امید که پس از این، اهل فن قدمهای مؤثرتری بردارند و در این راستا، فرهیختگان حوزه و دانشگاه، کوششهای ثمر بخشی را صورت دهند.

آنچه در بخش نخست این تحقیق، در قالب کلیات مطرح شده، در بخشهای بعدی به مرحله تطبیق رسیده و کوشیده شده تا زمینه این تطبیق، با اشاره‌ای فراهم گردد. روش بحث به گونه‌ای اتخاذ شده که خواننده، به تناسب سطح علمی و ویژه‌ای که دارد راهکار حدیث پژوهی را، تا حد امکان به دست آورد. البته نسل امروز با وجود هجوم سنگین، سیل آسا و بنیاد برانداز فرهنگ بیگانه، از این گنجینه، به کلی غافل نمانده و تلاش رو به افزایش حدیث پژوهی در دوران معاصر، به نوبه خود نمایانگر رویکرد جدی‌تر شیفتگان معرفت به عرصه حدیث تلقی می‌گردد، اما پژوهشهای فقه الحدیثی با وسعت قلمروی

که دارند و دقت و ظرافتی که طلب می‌کنند تا مرحله شکوفایی و اوج، راه درازی در پیش دارند.

در این نوشتار سعی شده تنوع و گوناگونی موضوعی تا آنجا رعایت شود که امکان تجربه بیشتری را برای پژوهشگران فراهم سازد.

امید است ارباب فضیلت و معرفت از نقد و ارزیابی عالمانه دریغ نورزند و با یادآوری خطاها، برای بهبود بیش از پیش این اثر، بر این بنده منت نهند.

|                               |                                        |
|-------------------------------|----------------------------------------|
| اندر این ره می‌تراش و می‌خراش | تا دم آخر دمی فارغ مباش <sup>۱</sup>   |
| دوست دارد یار این آشفستگی     | کوشش بیهوده به از خفتگی <sup>۲</sup>   |
| تا گشاید قفل و در پیدا شود    | سوی بی جایی شما را جا شود <sup>۳</sup> |

و هو ولی التوفیق  
حسن نقی‌زاده  
دانشگاه فردوسی مشهد

۱ - جلال الدین مولوی، مثنوی، دفتر اول، بیت ۱۸۲۳.

۲ - همان، بیت ۱۸۱۹.

۳ - همان، دفتر پنجم، بیت ۱۱۰۸.